

Simona Klemenčič

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Ljubljana

K metodologiji dialektologije jezikovnih družin: sklepanje o obstoju narečnega areala

V članku avtorica analizira postopke, ki privedejo do sklepa, da je v predhistoričnem času obstajal neki narečni areal, torej jezikovna povezava med dvema ali več prasorodnimi jeziki na znanem ali neznanem zemljepisnem področju. Na primeru hipotetičnega antičnobalkansko-baltsko-slovanskega narečnega areala z aplikacijo teorije argumentacije izlušči tipične napake pri sklepanju.

The author treats the processes that lead to the establishment in the prehistoric period of a given dialect area, in other words, a connection between two or more proto-related languages in a known or unknown geographical territory. By examining the hypothetical ancient Balkan-Baltic-Slavic dialect areal with the application of the theoretical argumentation, typical fallacious conclusions are revealed.

1. Osnovni pojmi

Jezikovna družina je izraz za skupino jezikov, ki so se razvili iz enega (rekonstruiranega) prajezika; po navadi je ta prajezik tisti, za katerega ne moremo več določiti genetskih sorodnikov (ne moremo iti še globlje v čas). Za manjše enote uporabljamo izraze *jezikovna superveja* in *jezikovna veja*. *Skupina jezikov* je ohlapen izraz, ki se lahko nanaša na genetsko sorodnost, na narečno, geografsko ali na tipološko povezanost.

Dialektologija neke *jezikovne družine* je veda, ki se ukvarja s korespondencami med posameznimi jeziki, vidnimi po razpadu prajezika, iz katerega so ti jeziki nastali. Indoevropska dialektologija je tisti del indoevropskega jezikoslovja, ki se ukvarja s korespondencami med posameznimi indoevropskimi jeziki ali jezikovnimi vejami po razpadu indoevropskega prajezika.

Jezikovna *paralela* je tista podobnost med jeziki, ki jo opazimo brez natančnejšega poglobljanja v problematiko. Za tak pristop se odločimo zato, da bi izključili vnaprejšnje sodbe pri odbiranju materiala, ki bi se lahko izkazale za zmotne. Paralela je lahko rezultat razčlenjenosti prajezika, neprekinjenega skupnega razvoja, skupnega razvoja s prekinitvami, neodvisnega paralelnega razvoja, prevzemanja ali naključja. Izraza *paralela* in *ujemanje* sta sinonimna.

Korespondenca je takšna paralela, za katero lahko utemeljeno trdimo, da ni rezultat naključja.

Izoglosa je črta, ki na zemljevidu zaznamuje področje z določenim jezikovnim pojavom.

Povezava je paralela (ujemanje), izoglosa ali korespondenca. Sem spada vse, kar imata dva jezika skupnega in ni rezultat naključja, pri nekaterih avtorjih tudi prevzemanje v neki jezik iz drugega, če je zelo staro.

Inovacija je kateri koli jezikovni pojav, za katerega velja, da se razlikuje od starega stanja in za katerega lahko utemeljeno menimo, da ni rezultat naključja. *Izključna inovacija* je taka inovacija, ki si jo deli več jezikov ali narečij znotraj večjega jezikovnega področja.

V primerjavi z dialektologijo sodobnih jezikov, za katero velja, da se osredotoča na variacije v jeziku glede na geografsko distribucijo pojavov, izraz *areal* v dialektologiji rekonstruiranih jezikov ni zmeraj vezan na konkretna območja zemljepisne razširjenosti narečnih povezav ali korespondenc. Ta območja so določena ohlapno, ker za starejše, rekonstruirane faze jezikov pogosto ne vemo natančno, kje so se govorile. Areal nekega jezika ali narečno povezane skupine dveh in več jezikov (*narečni areal*) pomeni tisto področje, na katerem so se v danem času ti jeziki govorili, ne glede na to, ali vemo, kje je to bilo, ali ne. Zato se tudi raba izraza izoglosa za rekonstruirane jezike ali areale ne zdi tako ustrezna kot korespondenca oz. paralela ali ujemanje. Določitev narečnih arealov temelji na ugotavljanju izključnih inovacij ali izključnih korespondenc.

2. Narečne povezave med jeziki in interpretacija materiala

Korespondence med posameznimi jeziki so lahko rezultat:

1. Razčlenjenosti skupnega prajezika. Nekateri pojavi so lahko že prajezik delili oz. povezovali na več podskupin ali narečij.
2. Neprekinjenega skupnega razvoja še po razpadu skupnega prajezika. En del prejšnjega prajezika je izpeljal določeno število sprememb, ki ga jasno ločijo od prajezika, nato pa se je razcepil naprej v manjše enote:
 - I) posamezne jezike (govorimo o jezikovni veji), ali
 - II) (rekonstruirane) prajezike poznejših jezikovnih podskupin oz. vej (govorimo o superveji).
3. Povezav med jeziki, ki si ne delijo neprekinjenega skupnega razvoja v vseh plasteh. Do teh povezav je prišlo že po razpadu skupnega prajezika med jeziki, ki vmes nekaj časa niso bili v stiku, ali pa je bil ta stik morda zelo ohlapen. Pri tem so nastali ohlapno povezani areali jezikov, ki jih karakterizira individualen razvoj vsakega posameznega jezika, obenem pa so jeziki povezani z nekaterimi značilnostmi (korespondencami, izoglosami) v areale. Jezik je lahko na podlagi različnih korespondenc vključen v različne areale, ki so lahko soobstajali v istem času, ali pa so povezave kronološko različnega nastanka.
4. Prevzemanja med jeziki, ki sodi v čas, ko so vsi vpleteni jeziki z današnjega gledišča že izdelali svoj jezikovni sistem.
5. neodvisnega paralelnega razvoja.

Korespondence, ki spadajo v eno od prvih treh točk zgoraj, imamo za *narečne povezave* različnega nastanka.

Obstoj korespondenc dokazujemo s pomočjo *primerjalne metode*, tehnike, s katero dokazujemo genetsko sorodnost med jeziki tako, da izdelamo seznam besed, za katere menimo, da so genetsko povezane, in nato ugotavljamo ujemanje glasov med seboj, na podlagi teh ujemanj pa ugotavljamo glasovne zakone. Na ta način rekonstruiramo skupno predhodno stanje. Izsledki, pridobljeni s pomočjo primerjalne metode, so najuspešnejši, če metodo uporabimo na dobro izpričanih jezikih.

Jezikoslovje se opira na jezikovni material, ki ga interpretira s pomočjo primerjalne metode in ustrezne interpretacije in s tem dobi podatke, ki pomagajo

- a) rekonstruirati starejše faze jezika,
- b) umestiti rekonstruirane jezike v prostor in čas (relativno in absolutno),
- c) rekonstruirati duhovni in materialni svet govorcev,
- č) razložiti, kateri pomen so imele besede v času nastanka (etimologija).

Dialektologija jezikovnih družin predvsem pomaga umestiti rekonstruirane jezike v prostor in čas, relativno in absolutno. »Rezultat« v tej znanstveni panogi pomeni, da smo z veliko zanesljivostjo ugotovili obstoj narečnega areala, ki je vključeval več kot dva jezika in ki se je vzpostavil v predhistoričnem času. Ugotovili smo, kateri jeziki so bili v preteklosti v tesnejšem stiku med seboj, kar je podatek, ki prispeva k poznavanju zgodovine etničnih skupin v času pred prvimi zapisi. V tem smislu je dialektologija jezikovnih družin tudi pomožna zgodovinska veda.

Pri ocenjevanju ustreznosti postopkov te panoge se bomo naslonili na teorijo argumentacije. Pri induktivnem sklepanju, kakršnega uporabljamo v indoevropski dialektologiji, argument¹ ne more biti veljaven ali neveljaven, lahko je dober ali slab. Lahko se odločimo tudi, da je argument dopusten. Ni povsem natančno določeno, kaj v nekem kontekstu šteje kot dober ali dopusten argument. Presoja o logični moči argumenta temelji na oceni razkoraka med premisami in sklepom.

Pregled argumentov in tipičnih napak v sklepanju, ki se pojavljajo v dokazovanju narečnih arealov, ki vključujejo slabo izpričane jezike, bomo napravili na materialu, ki dokazuje obstoj narečnega areala antičnih balkanskih jezikov, baltščine in slovansščine. Na obstoj takega areala kažejo paralele, kot lit. *straumuõ* 'potok' in trak. hdrn. Στρυμών, kjer se v veliki meri ujema konzontizem korena, sufiks, prevojnja stopnja sufiksa in verjetno tudi pomen, medtem ko drugi ide. jeziki izkazujejo isti prajezični koren (**srey-* 'teči'), dlje pa ujemanje ne sega. Z vprašanjem obstoja antičnobalkansko-baltsko-slovanskega narečnega areala so med drugim ukvarjali Jokl, Krahe, Toporov, Duridanov, Vlahov, Poghirc, Rimša, Ivanov, Trubačev, Otkupščikov, Hirša, Rădulescu, Desnickaja, Breidaks, Schmid, Hamp.

Antični balkanski jeziki ali dialekti so: ilirski, trakijski (tračanski), dakijski ali dako-mezijski, antični makedonski, indoevropski substrat grškega jezika (»pelazgijski« jezik), omenja se tudi besanski in še nekateri drugi jeziki ali dialekti. Pogojno lahko štejemo med antične balkanske jezike (zaradi hipotetične sorodnosti z zgoraj naštetimi) tudi mesapijščino, frigijsčino, venetsčino. Vsi ti jeziki so slabo izpričani. Nekatero poznamo le po imenu, druge iz imenskega materiala, iz glos. Napisov sko-

¹ *Argument* je skupno ime za naslednjo strukturo: določena trditev je na razumen način podprta z razlogi za njeno sprejetje. Šuster 1998: 23.

rajda ni. Poznamo samo izolirane besede brez konteksta in brez fleksije. Področja, kjer so se govorili, lahko določimo le približno.

Meja med boljše in slabše izpričanimi jeziki je zabrisana. Za dobro izpričanega bomo šteli tak jezik, ki je relativno dobro dokumentiran v različnih fazah svojega razvoja in v različnih jezikih oziroma narečjih, ki iz njega izhajajo. Upoštevajmo tale merila:

1. Ali jeziku lahko sledimo kontinuirano skozi daljše obdobje? Pod »daljše obdobje« razumem čas, v katerem je prišlo do tako velikih sprememb, da so te (lahko) pripeljale do nastanka novih jezikov.
2. Ali se je razcepil v več jezikov ali narečij in ali dobro poznamo te jezike ali narečja?
3. Ali je jezik dobro dokumentiran (čim večji fond besedil, iz katerih je dobro razvidna sintaksa, morfoloģija, besedje, fonetika jezika) v vsaj enem obdobju svojega razvoja?
4. Ali je jezik dobro dokumentiran v več kot enem obdobju svojega razvoja?
5. Ali obstaja drug jezik, ki se je razvil iz iste predhodne faze kot dani jezik in ali je dobro dokumentiran?

Te dejavnike lahko ocenimo le relativno, v primerjavi z drugimi jeziki. Več ko imamo argumentov za pritrđilen odgovor na zastavljena vprašanja, bolj izpričan je dani jezik. Mrtev jezik je lahko dobro izpričan, denimo stara indijsčina. Nekateri sodobni jeziki pa so po teh merilih slabše izpričani, tako armenščina in albanščina (nimata znanih bližnjih sorodnikov, skozi daljše obdobje nista zapisani).

Slovanščina ustreza merilom za dobro izpričan jezik v vseh petih zgornjih točkah. V peti točki lahko upoštevamo tesnejšo povezanost z baltščino. Tudi baltščino lahko štejemo za dobro izpričan jezik: v prvi točki ne moremo odgovoriti povsem pritrđilno, v preostalih pa je jezik tako dobro dokumentiran na vseh ravneh, da s primerjalno metodo lahko brez bistvenih dilem zapolnimo vrzeli zaradi pomanjkljivosti v prvi točki.

Določanje korespondenc v narečnih arealih, ki zajemajo tudi slabo izpričan jezik, poteka v dveh fazah:

1. razlage stanja v slabo izpričanem jeziku ali jezikih (historična fonologija);
2. etimološko utemeljene primerjave med jeziki hipotetičnega narečnega areala.

Hipotetični narečni areal, ki ga povezuje neka izoglosa, izključna inovacija ali korespondenca, lahko štejemo za dobro utemeljen, če

1. so vsi jeziki v sklopu tega areala dobro izpričani,
2. so korespondence ugotovljene po načelih primerjalne metode in jih lahko štejemo za veljavne.

Paralele, za katere ni ponujena etimologija, lahko le evidentiramo, ne moremo pa jih šteti za korespondence. Taka premisa v argumentaciji v prid sorodnosti je namreč izjemno pomanjkljiva:

- Brez etimologij ne moremo napraviti pregleda fonetičnega razvoja, kar pomeni, da nimamo nobenih opornih točk, na podlagi katerih bi lahko ponujeno premiso ovrednotili.

- V tem primeru smo zanemarili časovno komponento (med 1500 in 2000 let razmika med enim in drugim materialom). Vemo, da se jeziki spreminjajo; v 1500 letih so po izkušnjah iz drugih jezikov lahko spremembe tako velike, da genetsko sorodnost med dvema jezikoma ugotovi šele natančna analiza po pravih primerjalne metode. Zunanjo podobnost besed ali elementov bi lahko enako utemeljeno šteli za dokaz proti genetski sorodnosti kot za njo.

Nekaj primerov, ki ponazarjajo težave v zvezi z etimologijami slabo dokumentiranih jezikov:

1. Atpn. *Bato*, široko izpričan na ilirskem področju, lahko izvajamo iz ide. **b^hāt(u)*- kot lat. *battuere* 'udariti', po drugi strani pa lahko isto ime izvajamo tudi iz ide. **b^heh₂-* 'reči, povedati' (lat. *fāri*, *fātum* 'usoda', gr. (Homer) φάτω, φάτις, arm. *bay* 'reče') (Polomé 1982: 871 in sl., LIV: 69–70).
2. Ime ilirskega kralja *Gentius* je mogoče izvajati iz ide. korena **g(')enh₁-* 'zaploditi', če bi bila ilirščina kentumski jezik. Na drugi strani pa imamo ime *Zanatis*, ki ga lahko izvajamo iz **g(')neh₂-* 'vedeti, znati' ali iz **g(')enh₁-*, če je ilirščina satemski jezik (EIEC: 288, LIV: 163–164 in 168–169).
3. Na jugovzhodnem dalmatinskem področju je bil pogost atpn. *Verzo*, ki ga lahko povežemo z ide. glagolskim korenem **uerg-* 'delati'. Na drugi strani imamo možnost, da isto osebno ime povežemo z ide. korenem **uers-* 'obrisati, pomesti' (Polomé 1982: 870, LIV: 686–687 in 690–691).
4. Povsem enaka težava se pojavi pri razlagi dveh centralnodalmatinskih osebnih imenih, *Beuzas*, gen. *Beusantis*, in *Buzetius*. Ti dve imeni lahko razložimo iz ide. **b^heug^h-*, sorodno z lit. *baūžas* 'strašen', ali pa iz ide. **b^heū-s-* in sorodno s stind. *bhūṣati* 'okrepi' (Polomé 1982: 870).
5. Ne poznamo prevoja antičnih balkanskih jezikov. Toporov 1977: 66–67 vzporeja trak. *mest-* s trak. *mast-* kar se dobi v osebnih imenih: Μεσταρω, Μασταρος itd. Bi lahko v slovenski toponimiki trdili, da sta *mest-* in *most-* le različni prevojni stopnji istega korena? Nekaj takšnih primerov iz slovenske toponimike po Atlasu Slovenije: *Grič* : *Gruča*, *Slapno* : *Slepnica* : *Slope*, *Debro* : *Dobrava* : *Dabrček* : *Dobri potok* : *Dubravica*; *Mastnak* : *Mesto* : *Moste* : *Most* : *Mustler*.
6. Možnost, da je šlo v delu primerov za soglasniški premik, močno poveča število možnih etimologij in zmanjša možnost, da so te etimologije lahko sprejete kot pravilne.

Dober primer za to, kako tanka je meja med boljše in slabše utemeljenimi pogledi na slabo izpričane jezike, je »pelazgijsčina«. Georgiev je postavil vrsto fonetičnih pravil za ta jezik. Sestavil je seznam pelazgijskih substratnih besed v stari grščini, ki pa mu lahko očitamo naslednje (Katičić 1976: 75–76):

- Te besede se ne ujemajo zmeraj s sistemom fonemov, ki ga je postavil Georgiev.
- Večina od teh besed kaže le po eno fonetično značilnost pelazgijsčine.

Katičić se postavi v bran pravilnosti hipoteze kljub dejstvu, da se predlagane pelazgijske besede ne ujemajo z rekonstruiranim sistemom (ibid.):

- To so detajli, ki jih moramo pričakovati v primeru aloglotske adaptacije in načeloma ne morejo oslabiti veljavnosti hipoteze.
- Upoštevati moramo, da so obstajale lokalne različice pelazgijsčine.

- Kljub težavam s podrobnostmi moramo sprejeti bistvo teze preprosto zato, ker bi morali predpostaviti preveč naključja, če bi jo želeli ovreči.

V Klemenčič 2005: 62–111 sem zbrala in analizirala 469 primerov, ki jih različni avtorji navajajo v podporo teze o obstoju antičnobalkansko-baltsko-slovanskega narečnega areala.

V balkanskih jezikih razen v nekaj redkih primerih, ko se sufiks pojavlja pogosto v sorodnih vrstah imen na balkanski in na baltski ali slovanski strani, ne moremo z gotovostjo segmentirati besede, zato tudi ni smiselno govoriti o korenih in sufiksih oz. morfemih. Kako bi segmentirali besedo *agapornis*, če ne bi poznali stare grščine (ἀγάπη 'ljubezen', ὄρνις 'ptica')? Segmentiranje antičnih balkanskih besed v mnogih primerih temelji na obstoju nekega sufiksa v baltsčini, kar je tipična napaka krožnega sklepanja. Zato lahko govorimo o skupnih elementih (fonemih), ne moremo pa govoriti o korenih.

Najbolj pogosta struktura korena v indoevropskih jezikih je CVC. V antičnih balkanskih jezikih na eni strani ter v baltsčini ali slovanščini na drugi najdemo besede s skupnimi elementi: *bin, dak, dap* (na balkanski strani δαφ), *des, dui, gen, ger* ali *gar, ges, gil, ias, kap, kup, kur, lam, lik, lis, mal, mar, med, mel, mer, pad, pin, ram* z različicami *rem, rom* in *rim, sab, san, set, sik, sip, sir, suk, tab* (proti *tab* in *tob*), *tap, tir* (proti *tyr*), *tug*. Z diftongom: *baik, koil, pais, raid, raik, raim, taur*.

Če zanesljivost teh primerjav testiramo tako, da zgornje segmente poiščemo v finski toponimiki (samo v vzglasju – omejitve iskalnika po bazi finskih toponimov na <http://kartta.nls.fi/kpa/>), dobimo vrsto primerov z identičnimi »koreni«:

Bindas, Genböle, Gerknäs, Garpom, Gilbbesjavri, Jaskarinkylä, Kapakallio, Kupari, Kura, Lammake, Likasuo, Lismajoki, Malen, Marike, Medelby, Melanen, Meritalo, Pados, Pinola, Ramsö, Remunen, Rominloukko, Rimpiaapa, Sabbels, Sannaskylä, Settijärvi, Sikilä, Sipola, Sirnäs, Sukeva, Tabmajärvi, Toby, Tapio, Tirva, Tyrisevä, Koila, Paistila, Raidonpää, Raikoharju, Raimela, Taurila.

Iz tega bi upoštevač isto metodo kot zgoraj sledilo, da je finščina neposredno sorodna z antičnimi balkanskimi jeziki, kar pa – kot vemo – ne more držati.

Skupni elementi s soglasniškimi sklopi:

CVCC (tu je še posebej težko ugotoviti, ali ne spada drugi konzontant že k sufiksu): *burn, dars, depr, ding, galt, germ, kalp, kals, kamp, karb, kars, kerb, kerk, kers* (na baltski strani *kerš*), *kert, kurp, kurt, kydr* (na baltski strani *kudr*), *ling, marg, mask, meld, milk, mend, pass, pern, pors, pust* (z različicami *pist, bist, kyst* v balk.), *rumb, rund, sald, sard, sell, sest, silt, sind, sing, tarp, temp, tern, terp in torp, tunt, valk, zerd* proti *sard*. Z diftongom: *raist*. CVCCC: *gondr*. CCVC: *brug(i), drul* (na balk. strani tudi *trul*), *grav, klei, klep, knis, krat, skit, skup, skud, spin, stob, stol, tran, trap*. Z diftongom: *draud, preid*. CCVCC: *bland, brukl, grand, skalp* proti *skalb, skatr* proti *sketr, skirt, skord* proti *skard, spart, spind, stulp*. VCC: *abr, arn, orn* proti *arn*.

Primeri, ki kažejo na ujemanje v več zlogih: *apul, giri, kipi, saga, sege, tule, bubai; batkun, burgen, geten, gerul, ginul, kauken, kedon, kiber, kikon, kinisk/kinišk, nedin, pelen, salon*. Sufiksi ali koreni se ne ujemajo v vokalizmu v tehle primerih: *alban* proti *alben, dober* proti *dobr, gedat* proti *gedet, ismar* proti *išmer, metul* proti

metel, noget proti *nogot, pōket* proti *pakut, pomodian* proti *pomauden, orkel* proti *arkel, potel/potul* proti *potol, rakul* proti *rokel, rukin* proti *rukon, setov* proti *seietuv, skalad* proti *skelt, skuan* proti *skujen, sombri* proti *zambre, speret* proti *sperit, stagir* proti *stagar, tamasi* proti *tamisi*.

Značilno je, da v večzložnih primerih tako rekoč ni soglasniških sklopov.

Vokal morfema se v praksi obravnava kot relevanten skoraj izključno v primerih, ko se popolnoma ujema na balkanski in na baltski ali slovanski strani. V primerih, ko se ne ujema, se vprašanje vokalizma pogosto zanemari.

V dialektologiji jezikovnih družin vzbujajo pomisleke v zanesljivost metode dejstvo, da različni avtorji na podlagi istega materiala z istimi, splošno sprejetimi metodami prihajajo do različnih, včasih prav nasprotujočih si zaključkov. Na podlagi istih postopkov lahko pridemo tudi do povsem napačnih rezultatov, kot kaže primerjava s finščino.

V mnogih primerih prihajajo do različnih zaključkov na istem materialu tudi posamezni avtorji sami. Toporov 1977: 76 primerja trak. tpn. Ὀρκελίς po eni strani s stprus. tpn. *Arkeliten*, po drugi misli na izhodišče **vork-* in sorodnost s stprus. *Warkiten* in kot tretjo možnost ponuja **urk-* kot v lit. *Ūrkupis*.

Sporne postopke, ki smo jih našteali, uporablja za premostitev lukenj v dokazovanju tudi neznanstveno jezikoslovje. Citati so iz knjige *Z Veneti v novi čas* (Bor v Tomažič 1990):

Da bi bilo mogoče iz formule V DAN DONASTO...REITIJAJ sklepati, da Veneti niso bili Slovani? Zelo tvegana pripomba. Mar ni **danъ** stsllov. beseda, ki pomeni isto kot davek, natančno pa vectigal (vozarina). Naj še enkrat ponovim, kje se lahko moji ocenjevalci o tem prepričajo, namreč v Miklošičevem Etym. Wörterbuch, str. 39. (Str. 143)

Tudi to, da **darnanje** (darovanje) nima nobene ustreznice v slovanskih jezikih, ne drži. O tem se lahko vsakdo /.../ prepriča, če vzame v roke Pleteršnika. Tam bo našla lepo, čeprav danes žalibog že zastarelo besedo – in ravno te zastarele besede so kajpada zame najvažnejše – ki se glasi **darina** - die Gabe, das Opfer: na darine se shajati, pl. darine - das Opfermahl. Od darine do venetskega **darnanja** /.../ pa ni tako dolga pot, da je ne bi mogli s skupnim prizadevanjem najti, upoštevajoč seveda mojo ugotovitev, da so v venetščini nenaglašeni samoglasniki že bili podvrženi tisti zakonitosti, ki jo jezikoslovje pozna pod imenom vokalna redukcija ali po naše oslabitev oziroma izpad samoglasnikov. (Str. 122)

Poleg tega pa ni res, da sem rezal venetske besede /.../ kar tjavedan /.../ Razrezal sem le sintagme, konkretno: **sselboisselboi** Slov.: **se le boj, se le boj**. (Str. 94)

Primerjalno jezikoslovje je induktivna veda, kar pomeni, da išče najboljše možne rešitve zastavljenih problemov in ne ultimativnih. To pa ne pomeni, da sme izgubiti izpred oči dejstvo, da imajo spoznavne zmožnosti svoje meje.

Pokaže se potreba, da bi natančneje opredelili, kateri argumenti v dialektologiji jezikovnih družin lahko štejejo za dobre ali vsaj dopustne. Da bi lahko presodili, ali

je argument dober, moramo izključiti možnost, da je slab. V vrednotenju paralel, ki naj bi dokazovale obstoj narečnega sistema, se posebej takrat, ko so v argumentacijo vključeni slabo izpričani jeziki, srečujemo s tremi tipi napak, ki privedejo do tega, da argumenta (v tem primeru za obstoj izključnih inovacij) ne moremo sprejeti. V jeziku teorije argumentacije je to takrat:

- kadar premise niso sprejemljive,
- kadar podpora premis za sklep ni zadostna,
- kadar premise niso relevantne za sklep.

2.1. Premise niso sprejemljive

Premisa ni sprejemljiva, kadar je napačna ali sporna. V raziskavi trditev v prid obstoja antičnobalkansko-slovansko-baltskega jezikovnega areala nisem naletela na nobeno premiso, ki bi jo lahko ovrgli kot napačno. Zaradi narave materiala za to ni mogoče zbrati dovolj dobrih argumentov. Po drugi strani pa nisem naletela na premiso, ki bi se nanašala na slabše izpričane jezike in ne bi bila sporna. To, kar ponavadi ni sporno, je sam obstoj glos, toponimov itd. Ko isti material uporabimo kot premiso, pa te premise ne smemo nekritično sprejeti, ker moramo upoštevati najmanj možnost, da se zapis glose razlikuje od dejanske izgovorjave. Glose so zapisovali grško in latinsko pišoči pisci.

Kadar ima avtor na voljo različne zapise za isto stvar, imamo dostikrat vtis da je izbira določenega zapisa stvar tega, kar želimo dokazati. Npr. Toporov 1973: 59 med zapisi za isti hdn. Κρίσος, *Grisia* in *Gresia* izbere kot relevantnega tistega s *k*. Kaže, da ga je pri izbiri vodilo le dejstvo, da se zapis s *k* ujema z lit. tpn. *Kiršiai* in podobnimi. V nekem drugem primeru omahovanja v zapisu *k : g*, pri atpn. *Gudila*, Γουδίλας in Κοθήλας, se odloči za varianto z *g* kot relevantno: na pogled se ujema z *gud-* v baltski onomastiki (Toporov 1973: 46).

Sem sodi **krožno sklepanje**. Pri krožnem sklepanju predpostavljamo tisto, kar bi moralo biti šele dokazano.

Primeri:

1. Rădulescu 1981: 15 piše, da primerjava z baltskimi jeziki pomaga, da ovržemo latinski izvor določenih besed v antičnih balkanskih jezikih.
2. Ilir. tpn. *Βαντία*, prim. *Bantia* v Apuliji, nadalje Σκαρα-βαντία, Ἄρρι-βάντιον proti stprus. hdn. *Banetin*; Toporov 1964: 53 meni, da je *-t-* del sufiksa tako v stari pruščini kot v ilirščini, ker ima litovščina hdn. *Banė*, stprus. *Banow*, *Bahnau-Fluß*, *Bahnau-Ort*. Značilno je, da utemelji obstoj sufiksa le na baltski strani.
3. Mesapijščina naj bi bila tesno povezana z ilirščino, o kateri pa vemo zelo malo, razen tistega, kar nam pove mesapijščina.

2.2. Podpora premis za sklep ni zadostna

Nezadostna podpora premis za sklep je vidna:

1. V hitrih posplošitvah, pri katerih je sklep postavljen na osnovi premajhnega števila premalo raziskanih dejstev.

2. Pri sklepanju na podlagi nezadostne evidence.
3. Pri sklepih, kjer smo nehote ali hote spregledali nasprotno evidenco, ki bi ovrgla sklep, če bi jo upoštevali.

Vsako induktivno sklepanje je ovrgljivo in občutljivo na nove informacije. Vendar pa je razkorak med dobrim in slabim sklepanjem zelo velik.

Sklepanju na podlagi nezadostne evidence ali temu, da spregledamo nasprotno evidenco, se v množici hipotez ne moremo izogniti. V primeru primerjav med antičnimi balkanskimi in baltskimi ter slovanskimi jeziki je problematično naslednje:

- na balkanski strani premalo materiala, da bi lahko kolikor toliko zanesljivo podprli svojo različico pogleda na posamezna vprašanja historične fonetike teh jezikov,
- na baltski in slovanski strani toliko materiala, da ni mogoče imeti pregled nad vsem; to vodi v prenagljene sklepe (iz materiala izberemo le tisto, kar nam ustreza).

Na eni strani je materiala premalo, da bi lahko preverili hipoteze, na drugi pa toliko, da si lahko izberemo kot primerljivo kar koli. Semantika ni dovolj: z malo domišljije lahko primerjamo kar koli. Z istim problemom se srečujemo pri narečnih arealih, ki vključujejo otoško keltščino in druge slabše izpričane jezike.

Iz pregledanega materiala ugotavljam, da čeprav vemo, da primeri z majhno podporo premis za sklep pomenijo slab argument, avtorji pogosto ravnajo, kot da veliko število takšnih dvomljivih primerov odtehta njihovo nezadostno podporo za sklep. Vprašati se je treba, ali ne bi tolikšnega števila enako spornih primerov dobili tudi, če bi narečni areal zastavili na drugih jezikih.

Naključje

Možnost, da gre za naključno podobnost, se večja premo sorazmerno z zmanjševanjem števila morfemov in fonemov besed, ki jih primerjamo. Duridanov 1969: 12–13 postavlja pravilo:

1. Etimologije so bolj zanesljive, če koren vsebuje enega ali več soglasniških sklopov.

To drži. Vendar primerljivost korenov s soglasniškimi sklopi v majhnem številu primerov, kjer je najmanj en jezik slabo izpričan, še ni dokaz za sorodnost: v vseh indoevropskih jezikih obstajajo koreni z več soglasniki skupaj; možnost naključja povečuje dejstvo, da so posamezni soglasniki omejeni na določene položaje. Iz tega sledi, da je treba takšne primerjave, ki temeljijo samo na podobnosti korenov, jemati z veliko mero previdnosti.

Po drugi strani je potrebno upoštevati, da so sufiksi, ki jih karakterizira le določen konzonant, pogosti v vseh ide. jezikih. Tako kot je omejeno število korenov s strukturo CVC, so sufiksi večinoma »-r-, -l-, -m-, -n- sufiksi«, občasno tudi sufiksi z zaporniki, večinoma *p* in *k*. Število kombinacij korena CVC in sufiksov z likvido, nazalom in *p*, *k* je – sploh če zanemarimo vokalizem – dovolj majhno, da je možnost naključnega ujemanja še zmeraj zelo velika. Take primerjave bi morali podpreti s semantiko, da bi bile bolj sprejemljive, vendar to v slabo izpričanih jezikih, kakršni so antični balkanski jeziki, v veliki večini primerov ni mogoče.

Po Georgievu je pravilo za ugotavljanje etimologije glose ali lastnega imena v slabo izpričanem jeziku takole (po Messingu 1972: 960):

2. Prava etimologija je tista, ki razloži celotno besedo in ima ta beseda točno paralelo v katerem drugem indoevropskem jeziku; korenske etimologije ne zadoščajo.

Tako tudi Duridanov:

3. Da bo etimologija lastnega imena zanesljiva, mora temeljiti na primerjavi vsaj dveh jasno prepoznavnih morfemov, torej ne le korena, ustrezati mora tudi sufiks, prefiks ali drugi element kompozita (Duridanov 1969: 12).

Le redki morfemi so jasno prepoznavni z interno analizo v slabo izpričanem jeziku. Mnoge se ugotavlja s pomočjo primerjav z drugimi jeziki, v našem primeru predvsem z baltščino, to pa privede do krožnega sklepanja, ko uporabimo tako segmentirano besedo kot dokaz za sorodnost baltščine ali slovanščine z danim antično-balkanskim jezikom (gl. zgoraj). V obravnavanih etimologijah se dostikrat upošteva kot primerljive sufikse, ki vsebujejo isti konzont, razlaga vokala se zanemarija. To je gotovo sporno in tudi tu je verjetnost, da gre za naključje, zelo velika.

Primerjanje neprimerljivih elementov

Naslednja sporna točka je vzporejanje takih elementov, ki so vezani na različne vrste arealov. V navadi je, da se toponimi s hidronimi, antroponimi, etnonimi in apelativi med seboj navzkrižno primerjajo. Pri tem včasih zanemarimo tale dejstva:

1. Kjer se imena ne ujemajo v celoti (takih, ki se, je sicer presenetljivo dosti), se ujemajo deli besed, ti pa imajo preprosto strukturo in lahko gre za naključje.
2. Za lastna imena ne veljajo enaka dejstva kot za občna imena. Jedro fonda lastnih imen v nekem jeziku je lahko dokaj stabilno. Ko se lastno ime pojavi v jeziku, je lahko:
 - a) na novo nastalo iz občnega imena, uporabljenega kot lastno ime; to občno ime lahko v jeziku ostane kot lastno ime ali del lastnega imena; to pomeni, da v določeni fazi še obstaja povezava med lastnim imenom in apelativom, v naslednji pa ne več; nekatera imena se držijo tisoče let; zato je baza lastnih imen vsaj v določenem delu »rezervat jezikovnih relikto«;
 - b) prevzeto iz drugega jezika; lastna imena rajši prehajajo iz jezika v jezik kot občna (za antroponime Jurkenas 1976); lastno ime lahko v nasprotju z apelativom prevzamemo iz drugega jezika brez potrebe, da bi ga razumeli ali prevedli.
- 3) Domnevali bi lahko, da lastna imena na balkanski strani izkazujejo neko občno ime, ki sicer ni izpričano. Vendar: jezik uporablja za tvorbo ene vrste lastnega imena iz drugega ali iz občnega imena po navadi določena obrazila. Primeri, ko sta si različna tipa lastnih imen formalno povsem podobna (npr. dak. atpn. Δίνδαζ in stlet. hdm. *Dinda*, Duridanov 1969: 77), zbujejo pomisleke: pričakovali bi, da bodo pojasnjlivi formalni elementi kazali na tvorbo npr. toponima iz občnega imena.

Zato so ravno lastna imena še najmanj zanesljiv vir informacij glede na to, da je jezik slabo dokumentiran in ne moremo preveriti hipotez. Enakozvočnost baltskih in balkanskih osebnih imen lahko razumemo ali kot arealno značilnost (prehajanje iz

enega jezika v drugega) ali pa kot skupno dedovanje iz ide. (kar je lahko tudi arealna značilnost). Podobne osnove najdemo tudi v drugih ide. jezikih (ne samo – mnoge so znane denimo iz etruščine), in če tu ne gre za arealni fond ali za skupno dediščino, lahko gre za naključno enakozvočnost.

Jurkenas opozarja tudi na semantično adaptacijo pri lastnih imenih – staro ime se lahko preoblikuje v povezavi z novim apelativom; to je pri slabo izpričanih jezikih težko ugotovljivo in predstavlja dodatno komplikacijo.

Vsekakor je najbolj smiselno primerjati antroponim z antroponimom, hidronim s hidronimom, toponim s toponimom. Predpostavljamo lahko tudi, da so nekatere navzkrižne primerjave bolj smiselne kot druge: hidronim v osnovi toponima je pričakovano, toponim kot osnova epiteta junaka ali božanstva tudi, nastanek hidronima iz antroponima pa bi bil manj pričakovano.

Značilno je, da se večzložna ujemanja pojavijo skoraj izključno pri primerjanju med različnimi tipi lastnih imen, npr.:

- 1) atpn. *Caballo* – stprus. hdrn. in tpn. *Cabala*;
- 2) tpn. Καβύλη – stprus. hdrn. *Kabula*;
- 3) atpn. *Careta* – let. tpn. *Karētes*;
- 4) atpn. Καρτουζα – let. tpn. *Kārtuži*;
- 5) hdrn. Πασπίριος – lit. tpn. *Paspiriū káimas* ...

4. Hidronimi. Določeni hidronimi, med katere spadajo tudi tisti, ki se pojavljajo v argumentaciji v prid antičnobalkansko-baltsko-slovanskim korespondencam, se pojavljajo tudi drugod po Evropi. Rečna imena tako predstavljajo poseben problem, ker jih lahko interpretiramo tudi kot »alteuropäische Hydronomie« (Krahe 1954: 110).

Krahe in drugi naštevajo poleg naslednjih paleobalkansko-baltskih paralel v rečnih imenih:

- *Argaone* (Istra), *Argya* (južna Ilirija) : lit. *Arga*;
 - ilir. Ἀρίον : let. *Aruona*
- tudi takšne, ki niso omejene na ti dve skupini jezikov, npr.
- venet. *Aesontius*, danes sln. *Soča*, Ἀτσαρος (južna Italija) : lit. *Aīšé*;
 - venet. Ακυλις : lit. *Akelē*;
 - *Alento* (ime dveh rek v današnji Italiji) : lit. *Alantas*;
 - *Dravos* (Panonija), Τράβεντ- (< **dravant-*) v južni Italiji : stprus. *Drawe*, *Drawanta*, danes *Drewenz*, *Drawa*;

5. Etnonimi. Znano je, da se paralelni etnonimi pojavljajo na različnih koncih indoevropskega govornega področja, npr. *Prussensis* in Prusi. Paralelni etnonimi se lahko pojavijo na pogled nepovezano, npr. Kimerijci in Kimbriji, Sabini ob *Sabaes* itd., lahko gre za ide. dediščino, kot je verjetno pri imenu Veneti, za sorodnost (Slovani, Slovenci, Slovaki) ali pa se etnonim prenese na nove naseljence (Makedonci).

Upoštevanje celotne evidence

Na področju antičnih balkanskih jezikov je treba upoštevati, da je velika večina antroponimov poznana iz rimske epigrafike, kar pomeni, da je na prebivalstvo že

vplivala prisotnost Rimljanov.

Prisotnost Keltov na Balkanu stvar dodatno zaplete. Omenja se npr. trak. tpn. Ὀρκελίς; strpus. tpn. *Arkeliten*, kar je videti kot balkansko-baltska korespondenca, vendar ni izključna, ker moramo upoštevati tudi kelt. Ὀρκελίς v Hispanii Tarraconensis. Ta primer kaže, da brez upoštevanja keltščine ne moremo dosti povedati o balkansko-baltskih ujemanjih v onomastiki. Morda je velik del »balkanskih« primerov v resnici keltski? Del antičnih Balkancev je prevzel keltska osebna imena. Orel 1987 razlaga mnoga »trakijska« lastna imena kot keltska.

Nekatera lastna imena, ki jih imamo za trakijska, lahko pojasnijo primerjave z anatolskimi jeziki (o tem Gindin in Bayun; navaja Orel 1987). Na trakijskem področju zasledimo tudi imena, ki so morda iranska, npr. atpn. Πατρισαδης (Orel 1987: 4).

Teorija argumentacije zahteva:

Argument bi moral upoštevati vse znane podatke, da bi izpolnil pogoje po zadostni podpori premis za sklep.

Nobena taka primerjava med dvema ali več jeziki oz. jezikovnimi skupinami, ki ima za cilj izluščanje izključnih inovacij ali vsaj korespondenc, ne more biti indikator posebne povezanosti med temi jeziki, če nismo istega, kar smo storili za dokazovanje narečne povezanosti med dvema jezikoma, storili za prav vsakega od v raziskavi upoštevanih jezikov in za vsakega od preostalih pratorodnih jezikov oz. jezikovnih skupin. Torej ni potrebna le analiza konkretnih primerov, ki naj bi dokazovali sorodnost, temveč tudi primerjava z vsemi drugimi jeziki in izključitev narečne povezanosti z njimi. To je najtežji del primerjalne metode, saj je v človeški naravi, da iščemo tisto, kar želimo videti, in ignoriramo preostali material. Material pa je tudi izjemno obsežen in vprašanje je, ali je fizično mogoče upoštevati vse podatke. Brez tega pa se morajo nujno postaviti pod vprašaj mnogi dosedanji izsledki dialektologije jezikovnih družin.

2.3. Premise niso relevantne za sklep

Razkorak med obdelavo materiala in njegovo interpretacijo je v dialektologiji jezikovnih družin lahko zelo velik. Primer: Rădulescu 1987: 263 v zaključku članka, v katerem je naštel vrsto primerov hipotetičnih korespondenc za to področje, trdi:

Pre-Germanic and Pre-Baltic with Pre-Illyro-Daco-Thracian, and also Pre-Slavic inhabited, at the beginning of the great IE migrations (to the west, south and east), the territories of contemporary Poland, Byelorussia, Lithuania, Latvia, and of the old East-Prussia.

Kako je prišel ravno do tega področja? Iz samega članka, ki se ukvarja z jezikovnim materialom, ta zaključek ne sledi. Zaključki, ki povezujejo predhistorična jezikovna dejstva z nekim določenim področjem, v tem primeru ne sledijo iz materiala. Jezikoslovje ima instrumente, s katerimi predzgodovinska jezikovna dejstva lahko umesti v času, in sicer relativno v odnosu enega do drugega, nima pa instrumentov, s katerimi bi lahko umestilo predzgodovinska jezikovna dejstva v prostoru. Da bi lahko prišli do rezultatov, ki bi pokazali na konkreten areal, se mora jezikoslovje povezati z drugimi vedami. Teze, ki poskušajo te stike postaviti v določen prostor in čas, so lah-

ko zanesljive v primerih leksikalno-geografske² in leksikalno-arheološke³ analize.

Steinke 1986 je ugotovil, da se v podporo različnih teorij pojavljajo tele primerjave oz. enačenja:

- kulturna enotnost = jezikovna zveza: na ta način se poskuša natančneje določiti areal domnevane jezikovne zveze;
- kulturna kontinuiteta = jezikovna kontinuiteta: če ni videti, da se je na nekem področju kaj spremenilo v materialni kulturi, se domneva, da se je tudi jezik na tem področju ohranil;
- kulturna dinamika = jezikovna dinamika: kjer se je spremenila kultura, domnevamo, da so se nosilci te kulture prostovoljno ali pod prisilo odselili, na njihovo mesto pa so prišli nosilci nove kulture, ki so govorili drug jezik.

Opozarja, da je enačenje rezultatov med različnimi znanstvenimi disciplinami problematično. V tem primeru moramo upoštevati tole: predmeti se širijo tudi med različnimi jezikovnimi skupnostmi; tudi način gradnje, izdelave posodja, pokopa itd. se načeloma lahko spremeni znotraj materialne kulture, ki ohrani jezik, lahko pa se spremeni jezik in ohrani ista kultura. Ni mogoče niti smiselno iti v drugo skrajnost in povsem zanikati povezavo med arheološko kulturo in jezikom, prav tako pa pojmov iz ene stroke ne moremo nekritično prevajati v drugo. Povezovanje arheologije in primerjalnega jezikoslovja da ravno toliko nezanesljive kot tudi najboljše možne rezultate glede na stanje našega znanja.

V primeru leksikalno-geografske analize je treba upoštevati pravilo, da je edina zanesljiva evidenca pozitivna. Samo dokazano prisotnost neke rastline ali živali na določenem področju lahko upoštevamo; nedokazana prisotnost ni dokaz, da je ni bilo.

3. Pojasnjevanje slabo izpričanega jezika ali narečnega areala z drugim slabo izpričanim

V literaturi se posebej v zadnjem času dokazuje obstoj narečnega areala, ki obsega albanščino, baltščino in slovanščino. Teza temelji na primerih korespondenc, kot so *bređh, baltě, drudhe, flashkět, gamule, gjanj, grellě, hu, kallí, kri, latě, lugě, ngrys, rranguilla, skaj, shi, mirě, ngroh, ravě* (gl. Klemenčič 2005: 112–143). Albanščina ne spada med dobro izpričane jezike. Problematično je, da malo poznamo zgodovino tega jezika. Z veliko zanesljivostjo lahko rečemo, da je albanščina jezikovna naslednica enega od (znanih ali neznanih) antičnih balkanskih jezikov. Za kateri jezik natančno gre, je vprašanje, ki mu je bilo namenjene že veliko pozornosti in ni rešeno.

Z obstojem albansko-baltsko-slovanskega narečnega areala se ukvarjajo med drugim Desnickaja, Hamp, Jokl, Liukkonen, Orel, Porzig, Širokov, Schmid, Toporov. V prid obstoju tega areala tradicionalno (po mnenju večine avtorjev) govori hi-

² Leksikalno-geografska analiza: s pomočjo rekonstruiranega besedja poskušamo ugotoviti, v kakšnem naravnem okolju se je govoril neki jezik ali obstajala jezikovna skupnost in s tem določiti tudi njegove zemljepisne meje. Opira se predvsem na besedje, ki se nanaša na floro in favno, ki je omejena na določena območja.

³ Leksikalno-arheološka analiza: jezikovna dejstva poskušamo povezati z izsledki arheologije.

potetični starejši narečni areal antičnih balkanskih jezikov ter poznejše baltščine in slovanščine, s katerim smo se ukvarjali zgoraj. Utemeljili smo tudi, zakaj ne moremo nekritično sprejeti teze o obstoju tega narečnega areala. Zato je postopek pritegovanja takšnega materiala kot dokaz o obstoju nekega narečnega areala sporen. Povedano drugače: ko dialektologija jezikovne družine dokazuje obstoj nekega narečnega areala, v katerega so vključeni tudi slabše izpričani jeziki ali narečni areali, pogosto implicitno deluje, kot da slabo izpričan jezik ali narečni areal lahko služi kot relevantna premisa v argumentaciji trditev, ki se nanašajo na obstoj drugih narečnih arealov. V danem primeru imamo opravka z dvema neznankama: 1. obstoj narečnega areala, ki bi povezoval antične balkanske jezike, baltščino in slovanščino, in 2. povezava med antičnimi balkanskimi jeziki in albanščino. Kadar se ukvarjamo s problematiko genetičnega odnosa antičnih balkanskih jezikov in albanščine, nam je jasno, da o tej povezavi ne moremo veliko povedati. Ko pritegnemo antičnobalkanski material v razlago albansko-baltsko-slovanskih paralel, pa se s tem obnašamo, kot da imamo opraviti z dokazano genetsko povezavo, kar pa ne drži.

V matematiki enačba z dvema neznankama ni rešljiva. Za dialektologijo jezikovnih družin velja isto. Slabo izpričan jezik ali narečni areal lahko uporabimo v argumentaciji samo takrat, kadar se ukvarjamo z njim samim. Ne moremo ga pritegniti v pojasnilo nečesa drugega. V konkretnem primeru: albansko-baltsko-slovanske paralele moramo razlagati z analizo teh treh jezikov in razlago podpreti z drugimi dobro izpričanimi jeziki, slabo utemeljene ali sporne teze o genetičnih in narečnih povezavah med različnimi jeziki pa pustimo pri miru.

4. Sklep: sporni postopki pri ugotavljanju narečnih arealov v dialektologiji jezikovnih družin

Narečni areal določimo s pomočjo izključnih inovacij ali korespondenc po pravilih primerjalne metode. Izluščili smo postopke, ki lahko pripeljejo do nezanesljivih ali napačnih rezultatov pri interpretaciji jezikovnega materiala. To so:

1. sam poskus interpretacije materiala iz slabo izpričanega jezika (ne poznamo jezikovnih zakonov; etimologije niso preverljive),
2. primerjanje korenov med seboj (zaradi majhnega števila elementov in po navadi preproste strukture obstaja velika možnost, da gre za naključno podobnost),
3. krožno sklepanje, ko avtor neko dejstvo razloži s tem, kar mora šele dokazati, in primeri, ko avtorja pri odločitvi za eno izmed različic iste besede ali pri segmentaciji vodi to, kar želi dokazati,
4. enačenje različnih tipov lastnih in občnih imen brez upoštevanja problematike, ki je povezana s tem,
5. ignoriranje dejstva, da isti jezikovni pojav obstaja tudi zunaj areala, ki ga raziskujemo, in neupoštevanje celotnega materiala,
6. nekritično prevzemanje izsledkov drugih strok in prevajanje teh izsledkov v primerjalno jezikoslovje,
7. pojasnjevanje slabo izpričanega z drugim slabo izpričanim,
8. razlaga ne sledi iz materiala.

Opozoriti je treba tudi na to, da se sprejemljivost hipoteze ne povečuje, če se

povečuje število spornih primerov, ki jih kdo navaja v prid tej hipotezi.

Dialektologija jezikovnih družin mora tako kot primerjalno jezikoslovje nasploh dostikrat delati na pičlem materialu in dopustiti določeno mero nejasnosti, če želi priti do rezultatov. Ko bi na podlagi zgoraj povedanega postavili osem strogih pravil za interpretacijo jezikovnega materiala, bi se morali odreči dobršnemu delu ugotovitev te znanstvene panoge, ne da bi mogli v zameno ponuditi kaj boljšega. Vendar pa je razkorak med dobro in slabo interpretacijo jezikovnega materiala lahko zelo velik. Kopičenje spornih ali napačnih postopkov privede do tega, da moramo imeti nekatere rezultate za nesprejemljive. Pri dokazovanju narečnih arealov bi bilo treba imeti jasno pred očmi našteje napake in sporne postopke, s čimer bi se lahko izognili mnogim pre nagljenim sklepom.

Izbrana literatura

- Desnickaja, A. V. 1984: Das Albanische im Lichte der alten balkanisch-baltischen Sprachbeziehungen. *Zeitschrift für Slawistik* 29. Str. 726–732.
- Duridanov, I. 1969: Thrakisch-dakische Studien I: Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. *Linguistique balkanique* XIII, 2. Sofija: Académie bulgare des sciences.
- EIEC: J. P. Mallory in D. Q. Adams, *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London – Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- Jurkenas, J. 1976: Проблемы ареального исследования древней антропонимии. *Kalbotyra* XXVI/2. Str. 77–89.
- Katičić, R. 1976: *Ancient Languages of the Balkans. State-of-the-Art Reports* št. 4. The Hague, Paris: Mouton.
- Klemenčič, S. 2005: *Starejše jezikovne povezave albanščine, baltščine in slovanščine*. Doktorsko delo. Ljubljana.
- Krahe, H. 1954: *Sprache und Vorzeit: Europäische Vorgeschichte nach der Zeugnis der Sprache*. Heidelberg: Quelle & Meyer
- LIV: H. Rix (ur.), *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag. 1998.
- Messing, G. M. 1972: Thrakisch-dakische Studien, I: Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. By Ivan Duridanov. *Language* 48/4. Str. 960–963.
- Orel, V. 1987: Thracian and Celtic. *The Bulletin of the Board of Celtic Studies* 1987/XXXIV. Str. 1–9.
- Otkupščikov, J. V. 1988: Baltico-Thracica. *Linguistique balkanique* 31(1–2). Str. 15–19.
- Polomé E. G. 1982: Balkan Languages (Illyrian, Thracian and Daco-Moesian). V: *Cambridge Ancient History*² III/1. Cambridge University. Str. 866–888.
- Porzig, W. 1974: *Die Gliederung des indogermanischen Sprachgebiets*². Heidelberg: Carl Winter.
- Rădulescu, M.-M. 1981: Daco-Romanian-Baltic common lexical elements. *Ponto-Baltica* 1. Str. 15–113.
- Rădulescu, M.-M. 1987: The Indo-European Position of Illyrian, Daco-Mysian and

- Thracian: A Historico-Methodological Approach. *Journal of Indo-European Studies* 15 (3–4). Str. 239–271.
- Steinke, K. 1986: Der Ursprung des Albanischen – ein sprachwissenschaftliches Problem? *Acta Baltico-Slavica* XVII. Str. 255–266.
- Šuster, D. 1998: *Moč argumenta. Logika in kritično razmišljanje*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Tomažič, I. 1990 (ur.): *Z Veneti v novi čas. Odgovori – Odmevi – Obravnave. Zbornik 1985–1990*. Dunaj: Editiones Veneti.
- Торогов, В. Н. 1964: Несколько иллирийско-балтийских параллелей из области топониматики. *Проблемы индоевропейского языкознания*. Москва: Наука. Str. 52–58.
- Торогов, В. Н. 1973: К фракийско-балтийским языковым параллелям. *Балканское языкознание*. Москва: Наука. Str. 30–63.
- Торогов, В. Н. 1977: К фракийско-балтийским языковым параллелям II. *Балканский лингвистический сборник*. Т. В. Цивьян et al. (ur.). Москва: Наука. Str. 59–116.
- Vraciu, A. 1983: Arii linguistice preistorice în sud-estul Europei. Cîteva precizări. *Thraco-Dacica* IV (1–2). Str. 121–125.
- Vraciu, A. in Steinke, K. 1980: Албано-германские языковые параллели. *Acta Baltico-Slavica* XIII. Str. 11–24.

Prispelo februarja 2007, sprejeto marca 2007

Received February 2007, accepted March 2007

K metodologiji dialektologije jezikovnih družin: sklepanje o obstoju narečnega areala

V članku avtorica analizira postopke, ki privedejo do sklepa, da je v predhistoričnem času obstajal neki narečni areal, torej jezikovna povezava med dvema ali več prasorodnimi jeziki na znanem ali neznanem zemljepisnem področju. Dialektologija jezikovnih družin mora tako kot vsaka induktivna znanost pogosto dopustiti določeno mero nejasnosti, če želi priti do rezultatov. Vendar pa je razkorak med dobro in slabo interpretacijo jezikovnega materiala lahko zelo velik. To je pokazala analiza primerov, ki jih jezikoslovci navajajo v podporo obstoja predhistoričnega antičnobalkansko-baltsko-slovanskega narečnega areala. S pomočjo teorije argumentacije avtorica izlušči tipične napake in sporne postopke pri sklepanju. To so:

1. sam poskus interpretacije materiala iz slabo izpričanega jezika (ne poznamo jezikovnih zakonov; etimologije niso preverljive),
2. primerjanje korenov med seboj (zaradi majhnega števila elementov in po navadi preproste strukture obstaja velika možnost, da gre za naključno podobnost),
3. krožno sklepanje, ko avtor neko dejstvo razloži s tem, kar mora šele dokazati, in primeri, ko avtorja pri odločitvi za eno izmed različic iste besede ali pri segmentaciji vodi to, kar želi dokazati,

4. enačenje različnih tipov lastnih in občnih imen brez upoštevanja problematike, ki je povezana s tem,
5. ignoriranje dejstva, da isti jezikovni pojav obstaja tudi zunaj areala, ki ga raziskujemo, in neupoštevanje celotnega materiala,
6. nekritično prevzemanje izsledkov drugih strok in prevajanje teh izsledkov v primerjalno jezikoslovje,
7. pojasnjevanje slabo izpričanega z drugim slabo izpričanim,
8. razlaga ne sledi iz materiala.

S pomočjo nekaterih od naštetih postopkov lahko dokažemo tudi obstoj narečnih arealov, za katere v resnici vemo, da nikoli niso mogli obstajati. Ne glede na dejstvo, da dialektologija jezikovnih družin obstaja že od začetkov primerjalnega jezikoslovja kot njegov sestavni del, je očitno, da bo metodologijo te znanstvene panoge treba šele domisliti. Mnogim prenačljivi ali nesprejemljivi sklepom se bomo izognili že s tem, če bomo imeli pri dokazovanju narečnih arealov pred očmi sporne postopke in napake, na katere opozarja ta članek.

On the Methodology of Dialectology of Language Families: Determining the Existence of a Dialect Areal

The author treats the processes that lead to the establishment of a prehistorical dialect area, in other words, a connection between two or more proto-related languages in a known or unknown geographical territory. The dialectology of linguistic families must, as every inductive inquiry, frequently allow a certain degree of vagueness if it is to come to any conclusions. However, the discrepancy between a good and bad interpretation of linguistic material can be significant. This is demonstrated by the analysis of examples that linguists have adduced in support of a prehistorical ancient Balkan-Baltic-Slavic dialect areal. By examining the argumentation theory, the author reveals typical fallacies and questionable methods in the process of reaching conclusions. These are:

- 1) the attempt to interpret material from a poorly attested language (the linguistic laws are unknown, etymologies unverifiable);
- 2) comparison of roots (because of the small number of elements and the typically simple structures, there is high probability that the similarity is coincidental);
- 3) circular reasoning, in which the author explains a fact with an unproven premise; examples where the author is led to a decision among variant readings by a preferred outcome;
- 4) drawing equivalencies among various types of proper nouns and appellatives without consideration of the methodological problems surrounding them;
- 5) ignorance of facts concerning a linguistic phenomenon that exists outside of the areal under consideration, as well as failure to consider the full weight of the evidence;
- 6) uncritical appropriation of findings from other disciplines and the transfer of these findings to comparative linguistics;
- 7) the explanation of poorly attested material with further poorly attested material;

8) explanation failing to follow logically from the material.

With the aid of some of the procedures adduced we can prove the existence of dialect areals that are known never to have existed in reality. Regardless of the fact that the dialectology of linguistic families has existed from the beginnings of comparative linguistics as its constitutive part, it is clear that the methodology of this field of inquiry has yet to be thought through completely. Many hasty and unacceptable conclusions can be avoided by keeping in mind the questionable procedures and fallacies in the discovery of dialect areals adduced in this article.